

NEKOLIKO RIJEČI O TERMINU ZNANOST I PRIDJEVU ZNANSTVEN

Danas je u Hrvata i Slovenaca riječ *znanost* u govornom i književnom jeziku obična riječ. I Hrvati i Slovenci je imaju i u nazivima svojih akademija. U Srba je prevladao rusizam *nauka*, koja je riječ i u Hrvata uzela dosta maha, a u raspravi koja se nedavno vodila u Hrvata neki predlažu i dvojačenje, tj. da je dobro govoriti i *znanost* i *nauka*. Ovdje neće biti govora o purističkoj strani problema, nego o postanju, historijatu riječi i o pridjevu koji prati riječ *znanost* kao pridjevski pandan *znanstven*. U starini za latinski termin *scientia* nalazimo dva termina: *znanost* i *znanstvo*. Od njih *znanstvo* nalazimo već u staro-crkvenoslavenskom (upravo *znanstvo*, usp. Miklošič, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, 1862—1865, s.v.). Vitezović ima *znanost*, Belostenec *znanost* i *znanstvo*, Bella i Jambrešić *znanstvo* (usp. AR, 23, 48). Najstarija potvrda za riječ *znanost* je iz Kašića (1641, za lat. *notitia*, usp. AR s.v.). U slovenskom je riječ *znanstvo* prvi upotrijebio Matija Kastelec (1620—1688) u svom rukopisnom riječniku (usp. Breznik, *Slovenski slovarji, Razprave znanstvenog društva za humanistične vede*, 3, 1926, 130; Breznik čak tvrdi da je riječ *znanstvo* Kastelec sam načinio). Megiser u svom slovenskom rječniku iz 1592. nema riječi *znanost* ni *znanstvo* (ima za njem. *Wissenheit* riječ *kunst*). U ilirsko doba kada se formiraju osnovni termini potrebni za *znanost* postoji dvojačenje. Sam Gaj u rukopisnim bilješkama piše *scientia* = *veda*, *ars* = *umet*, *logie* = *znanost*, *slovje*, *Botanik* = *travoslovje*, *Mineralogie* = *rudoslovje* (usp. R. Auty, *The Slavic Word* 1970- 31—52, i Z. Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1978, 244). Mažuranić-Užarević (1842) za *Wissenschaft* daju *znanje*, *nauka*, *nauk*, *znanost*,

za *wissenschaftlich* samo *učen*, *učan*, *znanostan*, a Veselić (1854) za *Wissenschaft* ima *znanost*, *znanstvo*, *nauka*, *nauk*, a za *wissenschaftlich* samo *znanostan*. Godine 1849. izlazi u Budimu knjižica *Posebna znanost podučavanja (didactica specialis; i obćenita znanost podučavanja (didactica generalis)* gdje vidimo da prevladava termin *znanost*. U naslovu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1867) također se javlja termin *znanost*. Stoga se Šulek (1860) odlučuje za *znanost* i *znanstven* (za njem. *Wissenschaft*, *wissenschaftlich*) premda u slučaju *Wissenschaftskunde* i *Wissenschaftslehre* ne stvara adekvatnu kovanicu pa tvori *naukoslovje* i *znanoslovje*. Tako se dogodilo da u ovoj terminologiji imamo vrstu tvorbene dvojnosti, tj. uz riječ *znanost* upotrebljavamo pridjev *znanstven* koji se može izvoditi samo od riječi *znanstvo* koje je kao termin eliminiran. Mora se priznati da su Mažuranić-Užarević i Veselić bili u tom pogledu tvorbena dosljedniji jer od *znanost* tvore pridjev *znanostan* (v. gore). Maretić je u *Jezičnom savjetniku* (1924) napao pridjev *znanstven* jer da je načinjen od riječi *znanstvo* koja ne postoji (u upotrebi), a napao je i samu riječ *znanost* (zbog tvorbe *znan* + *-ost*) premda je bio član akademije koja tu riječ ima u svom naslovu. Danas je prevladala riječ *znanost*, a u slučaju pridjeva *znanstven* moramo kazati da je to neobično zanimljiv slučaj gdje u tvorbi sinkrone veze *imenica: pridjev* imamo dvojačenje koje dvojačenje na sinkronom planu možemo tumačiti samo onim što se već u klasičnoj lingvistici nazivalo *usus tyrannus*. Što se pak tiče same etimologije riječi *znanost* (i *znanstvo*) dodajemo da je kao i njem. *Wissenschaft* upravo kalk prema lat. *scientia* (lat. *scire* = *znati*, njem. *wissen*).

Valentin Putanec